

Abstrakty přednášek pro gymnázia a střední školy

Kontexty humanity,
energeia o.p.s.

Katedra filosofie a religionistiky
Fakulta filozofická
Univerzity Pardubice

Vážené dámy a vážení pánové,

předkládáme vám nabídku přednášek do škol. Připravili jsme je v rámci projektu *Kontexty humanity*. Program vznikl ve spolupráci společnosti energeia o.p.s. a Katedry filosofie a religionistiky Univerzity Pardubice.

V *Kontextech humanity* chceme rozvíjet vědomí souvislostí napříč jednotlivými oblastmi poznání, a motivovat tak k hlubšímu zájmu o svět a jeho smysl. Často se totiž ukazuje, že skutečné dobrodružství poznání začíná teprve tehdy, když dáváme věci do souvislostí a vedeme o nich dialog napříč jednotlivými obory.

Přednášky, které vám nabízíme, mají zvat právě na tuto dobrodružnou cestu za širšími souvislostmi, stimulovat samostatné a tvůrčí myšlení a probouzet odvahu překonávat zažitá rámcce. Filozofové a religionisté z Univerzity Pardubice připravili přednášky, které otevírají řadu palčivých otázek a vedou studenty k zájmu o celkovější pohled na příběh světa a člověka.

Pokud máte o některou přednášku zájem, vyplňte nám prosím objednávku na kontextyhumanity.cz/prednaska/. Ozveme se vám a vše společně domluvíme.

Přednášky jsou nabízeny zdarma, na jejich nákladech se společně podílí energeia o.p.s a Univerzita Pardubice. Předem bychom vás ovšem chtěli upozornit na několik praktických omezení:

Především je omezená kapacita jednotlivých přednášejících. Proto prosím pochopte, že pokud bude daný přenášejíci již vytížen, nebudeme moci vaši poptávku uspokojit. Nicméně doufáme, že si v takovém případě v široké nabídce vyberete jinou přednášku.

Druhým omezením je, že termín přednášky bude třeba skloubit s ostatními akademickými povinnostmi našich přednášejících. Věříme však, že se nám vždy podaří najít řešení vhodné pro vás i vaše studenty.

Za tým Kontextů humanity

Pavel Lomička, energeia o.p.s.
a **Ondřej Krása**, vedoucí KFR UPCE

Laura Candiotta

Meeting the natural world: wonder and love in science-making

Plato said that wonder is at the beginning of the inquiry. Aristotle, in a similar vein, stressed how much a scientific investigation into the natural world starts from wonder. In the first part of the workshop, we will consider the role of wonder in science-making by focusing on the role of puzzlement in problem-solving. In the second part of the workshop, we will explore other affective states that seem to play a role in science-making. We will consider science-making from an experiential perspective by focusing on the life of scientists and naturalists. It follows that science-making can be understood as a special way of meeting the natural world and love can be seen as a source of interest and care for the natural world.

What do emotions tell us about the meaning of life?

Emotions are a crucial component of our existence. Philosophers, psychologists and neuroscientists are studying their role in specific contexts, from decision-making to moral assessment. In this workshop, we will consider their contribution to the meaning of life. What is a meaningful life? Does emotion make our life more meaningful? What is the relationship between happiness and virtue? Key references to ancient philosophy and existentialism, but also to the philosophy of wellbeing and affective science, will help us to discuss the contribution of emotions to the meaning of life.

Matej Cíbik

Co je a co není špatně na konspiračních teoriích?

Popularita konspiračních teorií představuje pro současné liberální demokracie jasnou výzvu. Konspirační teorie podkopávají racionální diskusi, šíří nebezpečné nepravdy a ohrožují sociální soudržnost. Jakákoli možná reakce veřejné politiky, která by se snažila omezit jejich šíření, však musí respektovat závazek chránit pluralismus a svobodu projevu. Úspěšné zdůvodnění takové politiky

proto musí: 1) jasně identifikovat problematickou třídu konspiračních teorií a 2) objasnit důvody, na jejichž základě je stát oprávněn proti nim zakročit.

V přednášce budu tvrdit, že vymezení konspiračních teorií na základě nedostatků v argumentaci, pochybné koherence nebo faktických chyb nemůže ani ostře odlišit problematické konspirační teorie od jiných, neproblematických světových názorů, ani ospravedlnit jednání státu. Navrhuji tedy chápat konspirační teorie prostřednictvím jejich etické problematičnosti. Případné omezování dosahu konspiračních teorií je ospravedlnitelné, jenom pokud podkopávají liberálně-demokratické ideály vzájemného respektu, svobody a rovnosti.

Helena Dyndová

Sekty, kultury a nová náboženská hnutí

Úvodní přednáška o nových náboženských hnutích, občas přezdívaných sekty nebo kultury. Přednáška se pomocí konkrétních příkladů z praxe zaměří na vnitřní život uvnitř těchto společenství, proměnu těchto hnutí v čase, i problematiku, která vyvstává v soužití s většinovou společností.

Ekonomie i komerce náboženského života

Přednáška se pokusí zodpovědět následující otázky: Jaký je vztah mezi ekonomikou a náboženstvím? Kolik může stát duchovno, a je morální, aby vůbec něco stálo? Kde je hranice mezi monetizací spirituálního povolání a pouhým „šmejdstvím“? Ovlivňuje náboženství naše ekonomické chování a naopak?

Rituály dnešní doby

Cílem přednášky je zamyslet se nad roli kolektivních rituálů v dnešní společnosti. Ty nejenže nezmizely, ale stále plní svou důležitou úlohu, ačkoli již nejsou vázány na náboženský život. Na konkrétních známých příkladech (např. fotbalový zápas, masopust, Vánoce) budou představeny funkce, které tyto sekularizované rituály v našich životech plní.

Charismatická autorita

Přednáška seznámí studenty se základními poznatky o charismatických osobnostech. Pokusí se ukázat, jak charisma vzniká a kdo charismatickou osobnost následuje. Dále se pokusí odpovědět na otázku, zda existují typické vlastnosti charismatických lídrů či proč na někoho charisma funguje a na jiného nikoli.

Filip Grygar

Co vidí tzv. vězni v Platónově podobenství o jeskyni?

Přednáška se zaměří na stručný úvod do Platónovy Ústavy. Představí důležitou roli podobenství, analogii či symboličnosti v našem životě a konkrétně se zastaví u slavného obrazu o jeskyni a problému vnímání stínů jako skutečnosti.

Mýtus a Newtonův první pohybový zákon

Přednáška nejprve stručně shrne některé vybrané pohledy na to, jakým způsobem žili lidé v prastarých tzv. mytických společnostech, a jak se od mýtu liší nároky moderních věd. Další část přednášky ukáže vybraná hlediska, respektive momenty, jež jsou společné jak mýtu, tak vědě. Vyjdeme přitom ze zákona setrvačnosti.

Co znamená myslet?

Přednáška se pokusí na četných příkladech ukázat, jaký je rozdíl mezi vědeckým a filosofickým myšlením. Velmi vhodným nástrojem k takovému výkladu bude Platónovo podobenství o úsečce.

Tomáš Hejduk

Co je filosofie

Vysvětlení historie vzniku filosofie (starověké Řecko), společenské a duchovní předpoklady jejího vzniku, její jedinečnost, životaschopnost a smysluplnost tehdy a dnes. Definice filosofie a její vztah k vědě, umění, náboženství a víře, politice. Stav filosofie v České republice.

Co je mýtus

Co je mýtus v jeho starověké podobě (Řecko) a jak přetrvává dodnes: definice mýtu. Mytické pojetí času. Přejít od mýtu k logu. Mýtus jako sen a psychoanalytické pojetí mýtu (snu). Mýtus jako předpoklad filosofie — hloubka mýtu (příklady: mýtus o Oidipovi; Gilgameš).

Jakub Jinek

Antické inspirace pro dnešní etiku

Cílem přednášky není jen seznámit studenty s hlavními pozicemi antické etiky, ale i ukázat, nakolik se k těmto starým pojetím lze obracet ještě pětadvacet století poté, navíc v době, která je tak dalekosáhle určována moderní vědou a technikou. Vůdčí otázkou bude, zda můžeme hovořit o jednotné západní tradici etického myšlení, anebo zda je etická reflexe vždy určována spíše neredukovatelnou růzností metod, přístupů a typů argumentace (klasická antická tradice oproti etice moderní, deontologie proti konsekencialismu atp.). Takové tážení by mohlo vrhnout světlo na ještě základnější otázku, totiž jakým podnikem vlastně etika je a jak si stojí vůči jiným oborům lidského vědění a činnosti.

Ondřej Krása

Na štěstí záleží: Podoby dobrého života ve starověkém Řecku

Jak prožít život dobře? A jak žít šťastně? A co to vůbec dobro a štěstí je a jdou vždy ruku v ruce? V antickém Řecku si filosofové tyto otázky otevřeně kladli a nabízeli na ně řadu odpovědí. Podle Platóna vede lepší život ten, kdo je nespravedlivě potrestán nežli ten, kdo sám nespravedlivě jedná a potrestán není. Aristotelés tvrdil, že šťastný je jen ten člověk, jehož rodině, přátelům, a dokonce státu se daří dobře. Epikúros a kyrenaici spatřovali dobro a štěstí v zakoušení slasti. Skeptici zase varovali před zaujímáním stanovisek, neboť právě to, že si o věcech něco konkrétního myslíme, vede podle nich k neklidu. V semináři se na tato různá pojetí štěstí podíváme a zamyslíme se nad tím, co z těchto starých myšlenek může promlouvat k našim životům v 21. století.

Měrou všech věcí je člověk: Relativismus a jeho meze

Hádky někdy urovnáváme konstatováním: Já to mám takhle, ty zase jinak, a je to v pořádku. Jistě, když se přeme o to, jestli je lepší sushi nebo pizza, nemusíme se shodnout a neshoda příliš nevadí. Spor o to, jestli má knížka modrou nebo zelenou barvu, lze asi urovnat poukazem na relativitu barev: barvy možná existují jen v naší hlavě a nemusíme se na nich proto shodnout. Pokud jde ale o věci zásadnější, můžeme uplatnit stejný přístup? Nejen v USA se vedou plamenné spory o právu na potrat; většina lidí chce posílat své děti do školy, ale někteří nikoli; někdo se domnívá, že vakciny jsou jedem, a někdo zase, že jsou skvělou prevencí před nemocí. Kde jsou meze relativismu? Na jaké otázky máme usilovně hledat jednu společnou odpověď a nespokojit se s růzností názorů? V semináři projdeme filosofické úvahy na toto téma a ukážeme si různé odpovědi na relativistickou výzvu.

František Novotný

Konspirační teorie mezi mýtem a propagandou

Přednáška se bude věnovat v současnosti často diskutovanému tématu konspiračních teorií a jejich politického využívání. Představí dva na první pohled protichůdné pohledy na konspirační teorie: Jako na výsledky moderní lidové slovesnosti, motivované pocity úzkosti a odcizení nebo podezřívavostí vůči veřejným institucím, a jako na produkty řízených snah konkrétních politických sil ovlivňovat veřejné mínění. Přednáška se pokusí představit konspirační teorie jako výsledky kulturní imaginace, jejíž zdroje se průběžně přesouvají mezi oběma výše uvedenými póly. Na konkrétních příkladech ze současnosti i z historie se pokusí ukázat, jak političtí propagandisté využívali a využívají intuitivní lidovou slovesnost nebo motivy z populární kultury, a naopak, jak se z cílené politické propagandy může stát lidové vyprávění bez přímého politického náboje. Příklady budou reflektovat otázky aktuálně diskutované v Česku i ve světě, především problematiku ruské propagandy, antivakcinačního hnutí a původně severoamerické spleti konspiračních teorií známé jako QAnon.

Silvia Panizza

Moral possibilities and impossibilities

This lecture is designed to encourage students to think about ethics more broadly than "right and wrong" and "dilemmas" and focus instead on the ethics of possibilities: which ones we consider in our everyday thinking and which ones we do not. One aim of the session is to lead students to realise that there is always more than just two or three possibilities and encourage students to broaden the range of possibilities in their moral reasoning. Another aim is to help them think about how habitual forms of debates will change if we realise all the possibilities that are not brought to the table and why, for example in the case of animal use or behaviour to stop climate change. A third aim is to help students reflect on the possibilities that one should not consider.

Aleš Prázný

Univerzitní studium a vzdělanost v dnešní době

Univerzity dnes nabízejí nezměrný počet studijních oborů, v nichž je obtížné se orientovat. Přednáška představí univerzitní vzdělávání v dějinné a filosofické perspektivě. Zaměří se na charakteristické rysy univerzitního studia, které prošly v moderní době výraznou proměnou vlivem sekularizace a vědeckotechnické revoluce. Přednáška ukáže, v čem spočívá zásadní odlišnost mezi střední školou a univerzitou, jaké odlišné nároky jsou na studenty kladeny. Tématem budou rovněž obecná hlediska, o nichž by měl student při výběru vysoké školy uvažovat.

Jan Rokyta

Antisemitismus

Přednáška zpracovává jednotlivé podoby antisemitismu v náboženství, kultuře a společnosti. Zahrnuje různé roviny, od jazykové k vizuální, včetně stereotypů a předsudků. Téma je dotazeno až do současnosti, včetně antisemitských útoků dnes.

Náboženství a násilí

Přednáška zpracovává vztah náboženství a násilí. Zahrnuje roviny monoteismu, polyteismu a politických náboženství. Studenti se naučí chápat jednotlivé rámce násilí, a dále otázku paranoie a pocitu ohrožení jako jednotlivého prvku pro násilí. Téma je dotazeno do současnosti. Vedle náboženského terorismu přednáška pojednává o úloze náboženství jako mobilizačního prvku v současném konfliktu na Ukrajině. Zahrnuta bude i militarizace náboženství v dnešní Ruské federaci.

Ondřej Sikora

Nietzsche, křesťanství a ateismus

Motivační otázky: Na čem zakládá Nietzsche svoji kritiku křesťanství? Může být i dnes podnětná? Lze jej považovat za „knížete ateismu“?

Friedrich Nietzsche bývá i u široké veřejnosti chápán a představován jako zastánce radikálního ateismu hlásajícího smrt boha a nutnost nahrazení prázdného místa nadčlověkem. V souladu s tím je označován jako představitel a hlasatel nihilismu, tj. stanoviska popírajícího tradici nesené a široce sdílené hodnoty. Přednáška si klade za cíl načrtnout filosofický význam zmíněných motivů, objasnit důvody Nietzscheovy kritiky křesťanství a poukázat na zajímavé a stále nedocenené a nezpracované motivy v této kritice, mezi které patří antropomorfne personalizující myšlení, nekompatibilita všemohoucnosti a dobroty, „pohanský“ ráz pavlovské soteriologie a další. Přes tuto kritiku Nietzsche sází na „duchovního člověka“ a lze jej považovat za myslitele otevřeného transcendentci. Přednáška vychází zejména z pozdních textů — jak knih, tak poznámek z pozůstalosti.

Já a Ty, Stejně a Jiné. Dvě kapitoly z filosofie dialogu

Motivační otázky: Čím dnes oslovuje „filosofie dialogu“? Jaké inspirující motivy přináší dva klíčoví představitelé — Martin Buber a Emanuel Lévinas?

Před sto lety, roku 1923, byla vydána drobná kniha s lapidárním titulem „Já a ty“, která se stala „manifestem filosofie dialogu“. Na ten v dalších desetiletích navazuje řada dalších autorů, které lze zařadit do směru nazvaného „dialogický personalismus“. Přednáška seznamuje posluchače s klíčovými filosofickými tezemi Buberovy práce, poukazuje na jejich význam v současném světě stále více určeném gradující medializací a kapitalizací, a v druhé části se věnuje porovnání klíčových motivů Buberovy filosofie s myšlením Emanuela Lévinase. Na tomto porovnání jsou patrné jak limity Buberova myšlení, tak sdílená východiska, kterými jsou ostrá kritika dosavadní filosofické tradice, neoddělitelnost vztahu k Bohu od vztahu k druhému člověku a budoucnostní orientace s apelatívním étosem.

O pravdě a lži ve smyslu morálním

„Lhát se vyplácí“, říká dnešní společnost. Podívejme se na dvě filosofické odpovědi na tuto tezi.

Titul přednášky je parafrází na raný Nietzscheův spisek *O pravdě a lži ve smyslu nikoli morálním* a v určitém smyslu představuje tato přednáška jeho antitezi. Je věnována vztahu pravdivosti a morálky, pravda tedy není tematizována ve vztahu k nepravdě, zdání a iluzi, ale ke lhaní jako záměrnému jednání. Streamovací platforma Netflix uvádí reality show, v níž účastníci soutěží o to, kdo dokáže přesvědčivěji lhát, aby byl vítěz za svůj výkon odměněn neobvykle vysokou finanční odměnou. Tato soutěž, v čemsi odrážející reklamní a marketingové tlaky globalizované civilizace, sděluje primitivní tezi: dobře lhát se vyplácí. Co na to filosofové? Přednáška představí dvě z mnoha možných odpovědí: Nejprve radikální stanovisko Kantovo, které ukládá člověku povinnost naprosté pravdomluvnosti. Proti němu bude představeno stanovisko Kantova pilného čtenáře a kritika Arthura Schopenhauera, jenž ve své etice Kantův radikalismus kritizuje a obhajuje právo člověka lhát za účelem obrany statků, na nichž mu záleží. Na první pohled se zdá, že stanovisko Kantova kritika má větší přesvědčivost, avšak bližší pohled ukazuje až nepříjemnou neodbytnost Kantovy radikality, kterou v určité míře rehabilitují někteří současní vlivní intelektuálové, např. J. Peterson.

Lucie Valentinová

Rituál mezi myšlením a jednáním: žijeme ritualizovaný život?

Svatby, pohřby, křtiny, narozeniny, promoce, slavnosti, happeningy, liturgie, výměny darů — rituál proniká našim společenským i individuálním životem a formuje, kým se stáváme. Rituál je, podobně jako jazyk, používání nástrojů, symbolické vyjadřování či hudba, jednou z určujících složek lidství. Etologický výzkum ritualizace v živočišné říši naznačuje, že rituál je tím, co nás pojí s našimi biologickými příbuznými. Na rozdíl od nich je však naše chování méně určováno instinkty — může být tedy rituální jednání tím, co je nahrazuje? Rituál nicméně není jen jednáním. Je to zároveň způsob přemýšlení a vědění. Rituál je schopen vyvolat určitý druh zkušenosti, která zůstává součástí pohledu na svět toho, kdo se rituálu zúčastnil. K novému způsobu myšlení se můžeme

dopracovat jednáním stejně tak, jako se k novému způsobu jednání můžeme dopracovat myšlením.

Jak vznikala představa „kolébky evropské civilizace“?

Když Heinrich Schliemann odkryl v roce 1873 trosky bájného města Trója, tehdejší badatelé to pokládali za důkaz, že řecké prameny, zejména Homérovy eposy, lze používat jako historický pramen. Následný objev slavného homérského města Mykén podnítl pátrání po nejzazších počátcích této civilizace. Britský archeolog Arthur Evans přišel s hypotézou, že počátky řecké, a tedy i evropské kultury je třeba klást na Krétu a chystal se zahájit výkopy tam. Protože však Kréta, ležící uprostřed Středozemního moře na hranici tří kontinentů, byla tou dobou součástí osmanské říše, veškeré nálezy by musely být odevzdány do Turecka, které středomořský prostor pokládalo za součást své vlastní minulosti. Turbulentní politické události přelomu století, během nichž se přeznačovaly sféry vlivu mezi „východem“ a „západem“ a konstruovaly se nové národní identity, nicméně nakonec umožnily nejen odhalení mimořádně vyspělé krétské civilizace, ale rovněž její připojení k evropské kulturní historii. Podstatnou roli přitom sehrály teorie rasy, jazyka a etnického původu, které intelektuální ovzduší počátku 20. století do značné míry formovaly.

Nejstarší mapy a modely světa v evropském prostoru.

Jak vypadaly nejstarší mapy a modely světa? Kdy se na svět člověk poprvé dokázal podívat z prostoru mimo něj? Přednáška představí jedny z nejstarších dochovaných zobrazení známého světa: fresky z Akrotiri na Santorini, Homérův popis Achilleova štítu, Babylónskou mapu, a nakonec i myšlení řeckého archaického filosofa Anaximandra, který se jako „první odvážil nakreslit obydlí svět na desku“.

Společnost a skutečnost (sociální konstrukce reality)

Co je pravda a skutečnost ve společnosti? Proč některé věci kolem sebe považujeme za skutečné, správné či normální, a jiné se nám zdají jako nesmyslné? Proč je někdy tak těžké pochopit konání jiných lidí či fungování jiných kultur?

Podíváme se na to, jakým způsobem si společnost vytváří realitu světa, ve kterém žije, jak tuto realitu udržuje či mění. Ukážeme si, jak moc na nás působí to, jaká slova používáme, jak se vyjadřujeme, jak se oblékáme či jak se chováme. V neposlední řadě se pak zastavíme také nad tím, k čemu je nám toto všechno vlastně dobré.

Patří mýty minulosti? (o významu mýtů v současné době)

Mýtus je dnes chápán zejména v kontrastu s pravdou. Pokud je něco mýtus, pak to není pravda — je to něco smyšleného, čemu dnes žádný rozumný člověk přeci nemůže věřit. Mýty patří minulosti. Doba, kdy lidé věřili kupříkladu vyprávěním Homéra, a přikládali jim význam, již dávno pominula. Lidé se zkrátka již posunuli dál.

Ukážeme si ale, že mýtus lze chápat také úplně z druhého konce — tedy jako pravdu samotnou. Mýty jsou vyprávění, které nám a našemu životu dávají smysl. Právě díky nim se orientujeme ve světě a jsme schopni mu porozumět. Mýtem tak pro nás dnes mohou být historické události, filmy a seriály, nebo i politické řeči kolující v hospodě. Podíváme se například na to, jak nás mýty ovlivňují nebo na to, do jaké míry je podstatné, zda jsou „fakticky pravdivé“ či nikoliv.

